

Rozhovor

Rozhovor s doc. Jaroslavem Balvínem, docentem Ústavu pedagogických věd Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Štefánikova 5670, 760 01 Zlín,
e-mail: balvin@utb.cz

Postavení dějin sociální pedagogiky v utváření profilu absolventa studijního programu

Působíte na pracovišti, které se rozvoji studijního programu Sociální pedagogika věnuje dlouhodobě a je v tomto směru velmi aktivní. Mohl byste na začátku našeho rozhovoru čtenářům přiblížit, jaké jsou v tomto směru Vaše zkušenosti s výukou v programu sociální pedagogika a s jakými studenty se setkáváte?

Velmi si vážím toho, že oceňujete aktivitu našeho pracoviště. Obecně se aktivita v sociální pedagogice projevuje i ve výuce a v komunikaci se studenty sociální pedagogiky. Velkou příležitostí je v tomto směru předmět Filozofie a teorie výchovy, který vyučuji. Pro studenty je velkou příležitostí spojení jejich profesionálního zaměření s poznáváním a výzkumem životních příběhů významných sociálních pedagogů, s jejich sociálně pedagogickou filozofií výchovy. Pod mým vedením se začala zabývat jednotlivými osobnostmi sociální pedagogiky celá řada studentů, která spojuje svůj prvotní zájem o jejich osudy s teorií sociální pedagogiky a aplikuje do této roviny kvalitativní i kvantitativní výzkum. To přináší velké možnosti věnovat se nejenom teorii, ale i historii sociální pedagogiky. Ta byla podle mě dosud podceňovaná, přestože má průnik do profesního a občanského života osobností sociální pedagogiky stejný význam jako teorie sociální pedagogiky.

Ty studenty, které během výuky „potkávám“, hodnotím většinou jako výrazné osobnosti, mnohdy již plně zapojené do sociálně-pedagogické praxe. Z toho vyplývá i možnost kvalitních sond a výzkumů práce sociálních pedagogů, které mohou působit jako vzor a příklad pro práci studentů.

Ve vlastní pedagogické činnosti na fakultě i ve svých publikacích se věnujete filozoficko-historickým otázkám oboru. Jak byste popsal důležitost tohoto širšího myšlenkového záběru, který svým studentům přinášíte?

Ano, máte pravdu, že se ve vlastní pedagogické činnosti a ve svých publikacích věnuji výrazně filozoficko-historickým otázkám (např. Balvín, 2011, 2012, 2015, 2016).

Ale nejen to. Svůj přístup, který se snažím prezentovat i před studenty a k němuž se je snažím motivovat, bych nazval jednotícím základem filozoficko-historickým, sociálně-pedagogickým a humanistickým. Na tomto společném základě jsou studenti také seznamováni s životními a profesními příběhy sociálních pedagogů. Jsou to často osobnosti, které veřejnost ani sami studenti dosud za sociální pedagogy nepovažovali. Ale na základě výzkumu a hlubších sond do jejich života je možné zachytit sociálně-pedagogický rozměr v jejich práci a působení. Kupř. u Jana Amose Komenského, jemuž se dlouhodobě spolu s magistrou Janou Smílkovou v závěrečných pracích i v další publikační činnosti věnujeme (Smílková & Balvín, 2022). Spolu s dalším studentem Bc. Richardem Chmelařem jsme vyzdvihli sociálně-pedagogický přínos a přiblížili význam našich největších osobností výchovy národa a lidstva (Chmelař & Balvín, 2022). A v neposlední řadě je to Jakub Jan Ryba, který je u veřejnosti i u studentů známý především jako hudební skladatel a jehož sociálně-pedagogické směřování jsme zjistili výzkumem s magistrem Petrem Škrlou a publikovali v knize o Jakubu Janu Rybovi (Balvín & Škrla, 2022). Výrazný rozměr sociálně-pedagogický obsahuje i práce nábožensky praktikujících osobností, jako je např. Filipo Neri a Don Bosco (Svobodová, 2022).

V současné době se studijní programy na českých univerzitách důsledněji klasifikují na programy profesní a akademické. Profesní programy jsou více zaměřeny na praktickou přípravu studentů a výrazněji se propojují s aplikovanými poznatky i profesně zaměřenými projekty. Myslíte si, že i v rámci profesního studijního programu je dostatečný prostor věnovat se historii a filozofii oboru?

Myslím si a jsem o tom hluboce přesvědčen, že právě u profesních a na praxi orientovaných programů je také historicko-filozofický rozměr studia velmi důležitý. Na jeho závažnost výrazně upozorňoval náš největší filozof Jan Patočka ve své stati určené učitelům s názvem *Filozofie výchovy*. Hovořil o tom, že učitel „zápasí“ se studentem či žákem o to, aby se nejenom naučil poučkám a teorii, ale aby především kritickému myšlení, rozhodování a správné volbě/výběru, aby se naučil i „něco vyššího chtít“. A v tomto směru je filozofický a historizující přístup nezbytný. A studenti se v tomto mohou inspirovat u osobností sociální pedagogiky, se kterými se v našich předmětech mají příležitost seznamovat.

Závažnost filozoficko-historického přístupu a jeho prospěšnost se u mých studentů potvrdila během výzkumu jejich názorů na hodnotu díla osobností sociálních pedagogů, v němž z 90 % tuto skutečnost sami potvrdili.

V odborné činnosti Vašich studentů se nezdá, že objevují diplomové a bakalářské práce zaměřené na mapování osudů a děl osobností pedagogiky a sociální pedagogiky. Mohl byste čtenářům představit témata některých úspěšných kvalifikačních prací? Podařilo se studentům pod Vaším vedením objevit nové souvislosti, nová fakta u známých osobností či práce přinesly jiné zajímavé výsledky?

Kromě již výše jmenovaných závěrečných prací studentů bych rád jmenoval práci magistry Martiny Kastlové o sociálním pedagogovi PhDr. Miroslavu Dědičovi (1925–2020). Svými rozhovory a obsahovou analýzou jeho publikací (např. Dědič, 2006) autorka zjišťovala jeho metody práce, předcházející i současné metody alternativní pedagogiky, s dětmi z různých národnostních menšin, zejména s dětmi romského národa v Květušíně na Šumavě.

Výraznou osobností, kterou se zabývala v závěrečné práci magistra Renata Straková, je Přemysl Pitter. Kvalitativním výzkumem, založeným i na rozhovorech s Pitterovými spolupracovníky, ukázala skutečný pedagogický i sociálně-pedagogický humanismus Přemysla Pittera, zaměřený na budování interkulturního základu společné Evropy. Ne nadarmo nazývali tuto osobnost „prvním Evropanem“.

Na třetím místě z mnohých bych rád jmenoval magistru Pavlu Krajčovičovou. Ta se ve svém výzkumu v závěrečné práci zaměřila nejen na osobnost zakladatele sociální pedagogiky J. H. Pestalozziho, ale i další osobnosti sociálních pedagogů, včetně Přemysla Pittera a Miroslava Dědiče, a provedla mezi nimi srovnávací studii. Na jejím základě docílila specifikaci společných i rozdílných znaků práce těchto osobností, což se stalo velmi inspirativní i pro další práci našich studentů. Na základě naší společné publikace s názvem *Zachránci dětí* z roku 2017 (Krajčovičová & Balvín, 2017) se nechal srovnávacím výzkumem inspirovat i výše zmiňovaný Richard Chmelař, který spolu se mnou vydal v roce 2022 publikaci *Jan Hus, J. A. Komenský a T. G. Masaryk jako vychovatelé národa a lidstva* (Chmelař & Balvín, 2022).

Dalo by se ze spolupráce se studenty vyčíst, jak je pro ně „historické“ téma jejich práce aktuální či zajímavé? Má mladá generace vůbec aktivní zájem o minulost oboru, který studuje?

Ve výuce často zjišťujeme, že studenti sociální pedagogiky se s její historií a osobnostmi ještě nesetkali. Tradiční větou je většinou: „S osobností Přemysla Pittera jsem se setkala nebo setkal poprvé na přednáškách ve Zlíně.“ Avšak z toho se nedá usuzovat, že jsou tato historická témata pro studenty neaktuální. Myslím si, že naopak. Ve většině případů se studenti začali o historii v sociální pedagogice více zajímat. Záleží to ovšem na metodách, využití celého spektra metodických prostředků, jako jsou filmy (např. nejnovější film o Komenském s názvem *Jako letní sněh* nebo úspěšný film o Jakubu Janu

Rybosi s názvem *Noc pastýřů*), publikace sociálních pedagogů, vytvořené většinou na základě jejich vlastních deníků z pedagogické práce s žáky, svěřenci apod. (např. deníky Miroslava Dědiče nebo A. S. Makarenka).

Vím, že jednou z osobností, kterou jste pro sociální pedagogiku připomněl, byl Přemysl Pitter. Jak vnímáte jeho odvalu a pomoc dětským obětem války, židovským i dalším, v kontextu událostí na východě Evropy?

Ano, o této osobnosti jsem hovořil jako o „prvním Evropanovi“. A tato charakteristika může být inspirativní i ve vztahu a v kontextu k současným událostem na východě Evropy. Přemysl Pitter se nebál i ve zjitřené poválečné situaci ujmout dětských židovských obětí války z koncentračních táborů, stejně jako německých dětí trpících v odsunových táborech. Za to dostával i nenávislné a výhružné dopisy od Čechů, kterým vadilo, že v zámcích kolem Prahy uzdravoval a vychovával jak děti židovské, tak děti německé, které se dostaly do nepříznivé životní situace. Jeho pomoc byla odvážná a je inspirující i dnes. Jde podle mého soudu o projev českého pedagogického humanismu, opřený o českou tradici (viz kniha Pittera s názvem *Duchovní revoluce v srdci Evropy*, 2011), který se projevil ve vztahu k řeckým uprchlíkům v době občanské války v Řecku a stejně tak se projevuje i dnes ve vztahu k ukrajinským uprchlíkům a jejich dětem v české škole. Přemysl Pitter je v tomto vzorem i předchůdcem.

Jak by se měla sociální pedagogika i sociální pedagogové angažovat v práci s ukrajinskými žáky v českých školách?

Myslím, že odpověď se rýsuje již na základě odpovědi předchozí. Jasně se při řešení této situace ukazuje, že ani ve výuce v profesních programech se neobejdou sociální pedagogové bez filozoficko-historického pohledu. Proto je potřebné, aby ve škole získávali filozoficko-etický pohled na vztah učitele a žáka. A to jim pomůže i v nalezení smyslu a významu práce s ukrajinskými žáky. V tomto směru může být inspirující i přístup Miroslava Dědiče k dětem různých národností. I ve výuce německých dětí po druhé světové válce, která i jemu samému přinesla řadu špatných zážitků, řešil dilema ve vztahu ke svým německým žákům na severu Čech v Krušných horách. A s velkou emotivností zjistil, že „německé dítě je jako každé jiné...“ Stejně tak tomu bylo i při výchově a vzdělávání dětí romských na jihu Čech v Květušíně na Šumavě (viz krásný film v režii Dušana Kleina z roku 1986 s názvem *Kdo se bojí, utíká*).

Další zajímavou osobností, kterou jste pomáhal pro obor zpřítomnit, byl Miroslav Dědič. Jeho pedagogická práce s romskými žáky měla své negativní i pozitivní stránky, dané nakonec dobou, ve které Dědič žil a pedagogicky a organizátorky působil. Jak vnímáte jeho odkaz dnešku?

Některé charakteristiky Miroslava Dědiče jsem již zmínil. Pro mě byl osobností velmi blízkou. Jak lidsky, tak odborně. V tomto se shodují s řadou svých studentů, zejména s autorkou dvou diplomových prací o Miroslavu Dědičovi magistrou Martinou Kastlovou. Na jeho osobnosti lze ukázat, co je to „zápas“ o žáka a odvaha tento zápas vést celý život. Jan Patočka, již zmiňovaný v souvislosti s filozofií výchovy, ukázal na princip transcendence ve výchově. Ukazuje příklad Sokrata, jeho takzvaný šokový výchovný proces: vést svěřence od situace studu k údivu, že je možné ještě něco jiného v životě dokázat a zájmu o ideu, to znamená práci na rozvoji své vlastní osobnosti a identity. A tentýž proces výchovy a snahy o vybudování identity svého žáka vidíme i u Miroslava Dědiče. Je to vedení, které filozoficky vyjádřil i Platón ve svém obrazu *Platónské jeskyně* a *Platónském trojúhelníku*. Také tyto filozofické klenoty jsou obsahem našich přednášek a podle mých poznatků si je studenti vybaví i v noci. ☺

V tomto kontextu by jistě stálo za zmínku i Hnutí R, které má také již dlouhou tradici. Jak pokračuje spolupráce škol, které vzdělávají ve větší míře romské žáky dnes?

Hnutí R neboli Hnutí spolupracujících škol R, jehož jsem od roku 1993 předsedou, má svoji centrálu nyní ve Stráži pod Ralskem. Spolupráce škol se zaměřením na romské žáky pokračuje zejména na úrovni škol vysokých. Ale takové nejintenzivnější období mělo Hnutí spolupracujících škol R v devadesátých letech, kdy proběhlo 24 setkání.

Jaké další plány máte v souvislosti s mapováním osobností a dějin oboru, jaká zajímavá témata Vás čekají?

Hlavním pozitivním výsledkem je, že jsme pro tyto plány nadchli řadu studentů. Když jsem v říjnu letošního roku realizoval výuku předmětu Filozofie a teorie výchovy, získal jsem ke spolupráci několik studentů, kteří svým kolegům prezentovali svůj pohled na filozofický a pedagogický přístup k osobnostem sociální pedagogiky v minulosti, obsažený v jejich závěrečných pracích a publikacích (Martina Kastlová, Pavla Krajčovičová, Petr Škrla a Richard Chmelař). Realizace tohoto záměru měla mezi studenty velký ohlas a podle mého soudu zapůsobila jak na posluchače a diskutující studenty, tak i na ty, kteří mají svůj „zápas“ o magisterské studium, a hlavně o poznávání a prezentaci výrazných osobností sociální pedagogiky za sebou.

Ale i před sebou. Neboť právě připravujeme publikaci *Antologie sociálních pedagogů*. V sociální pedagogice je totiž potřeba nejenom teorie, ale i hluboký ponor do životních a profesionálních příběhů našich i zahraničních sociálních pedagogů.

Děkujeme za rozhovor.

Rozhovor byl zpracován Miroslavem Procházkou
Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Literatura

- Balvín, J. (2011). *Andragogika jako teorie výchovy a vzdělávání dospělých*. Hnutí R.
- Balvín, J. (2012). *Pedagogika, andragogika a multikulturalita*. Hnutí R.
- Balvín, J. (2015). *Sociální pedagogika a její dvě osobnosti: Přemysl Pitter a Miroslav Dědič*. RADIX, spol. s.r.o.
- Balvín, J. (2016). *Filozofie výchovy a její pedagogický rozměr*. Hnutí R.
- Balvín, J., & Škrla, P. (2022). *Jakub Jan Ryba očima dvou autorů*. Hnutí spolupracujících škol R.
- Dědič, M. (2006). *Květušinská poema*. Občanské sdružení RomPraha http://jaroslavbalvin.eu/wp-content/uploads/2014/02/kvet_poema_na_web.pdf
- Chmelař, R., & Balvín, J. (2022). *J. Hus, J. A. Komenský a T. G. Masaryk jako vychovatelé národa a lidstva*. Hnutí spolupracujících škol R.
- Krajčovičová, P., & Balvín, J. (2017). *Zachránci dětí*. Hnutí R.
- Pitter, P. (2011). *Duchovní revoluce v srdci Evropy*. Kalich.
- Smílková, J., & Balvín, J. (2022). *Obecná porada o nápravě věcí lidských, nadčasové dílo J. A. Komenského*. Hnutí R.
- Svobodová, J. (2022). *Don Bosco – otec a učitel mládeže* [Bakalářská práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií]. Thesis.cz. https://theses.cz/id/by06is/Jana_Svobodova_-_Bakalarska_prace.pdf

Doc. PhDr. Jaroslav Balvín, CSc., působí na Ústavu pedagogických věd Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Odborně se zaměřuje na sociální pedagogiku, její filozofické a historické souvislosti, na andragogiku a romologii. Ve svých pracovních zkušenostech se angažoval jako specialista pro národnostní menšiny (Magistrát hlavního města Prahy) a jako ředitel ústavu romologických studií na UKF v Nitře. Na UTB ve Zlíně, kde působí od roku 2011 jako docent, sleduje otázky edukace romských žáků, pedagogické a filozofické otázky sociální práce a sociální pedagogiky. Je předsedou Hnutí R sdružujících školy vzdělávající ve větší míře romské žáky a jejich podporovatele.

PhDr. Miroslav Procházka, Ph.D. působí na katedře pedagogiky Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích jako její vedoucí. Věnuje se otázkám profesního uplatnění sociálních pedagogů ve školním prostředí, realizaci školní prevence a otázkám rozvoje kompetencí učitelů i sociálních pedagogů. V publikační a projektové činnosti se zajímá o kooperaci pedagogů s dalšími experty, podmínkám a limitům školní preventivní a výchovné práce, tématům z oblasti teorie a metodiky výchovy. Je členem redakční rady časopisu Sociální pedagogika a Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice.